

III

Teodor Szymanowski

ROZMIARY RECYDYWY U MŁODOCIANYCH WIĘZNIÓW
PO UPŁYWIE 10 LAT
OD ICH ZWOLNIENIA Z ZAKŁADÓW KARNYCH

I. CHARAKTERYSTYKA BADANYCH WIĘZNIÓW W 1961 r.

1. Wszyscy omawiani w niniejszej pracy młodociani więźniowie zostali zwolnieni z więzień w całym kraju w 1961 roku. Ogółem zwolniono w tym roku z 40 zakładów karnych 6193 młodocianych więźniów, wśród których 1025 (16,5%) było już uprzednio karanych po ukończeniu 17 lat, 5168 (83,5%) zaś przebywało w więzieniu dopiero w związku z pierwszym skazaniem po ukończeniu 17 lat.

Zasadniczym celem omawianych w niniejszej pracy badań katamnetycznych było ustalenie rozmiarów recydywy młodocianych więźniów po 10 latach od zwolnienia z więzień. Badaniami katamnetycznymi objęto wszystkich 894 uprzednio karanych więźniów, co do których posiadano dokładne dane o rodzaju przestępstwa, za które zostali po raz pierwszy skazani (stanowili oni 88% ogółu uprzednio karanych młodocianych więźniów zwolnionych w 1961 roku). Spośród 5168 uprzednio nie karanych zwolnionych więźniów wylosowano do badań 1188 (23% — a więc niemal co czwartego więźnia, który nie był uprzednio karany). Obie te populacje — 894 uprzednio karanych i 1188 nie karanych — stanowią podstawę niniejszego opracowania.

Rozpatrując zasadniczy problem dotyczący rozmiarów recydywy, nie należy zapominać o tym, że dane, którymi rozporządzano począwszy od 1961 r. i na podstawie których dokonano omówionego wyżej podziału młodocianych więźniów na karanych i nie karanych uprzednio, nie uwzględniały (poza pobytemi w zakładach poprawczych) okresu ich nieletniości, w związku z czym należało się od początku liczyć z możliwością, iż wśród uprzednio nie karanych znajdują się tacy, którzy mieli sprawy w nieletniości, podobnie zresztą jak karani uprzednio mogli mieć już sprawy sądowe przed ukończeniem 17 lat.

Sprawdzenie, czy badani młodociani mieli sprawy w sądzie dla nieletnich, było niemożliwe, ponieważ karty dotyczące skazań nieletnich są usuwane z rejestru po ukończeniu przez nich 17 lat (z wyjątkiem spraw, w których orzeczono umieszczenie w zakładzie poprawczym).

Celem ustalenia, jak licznie reprezentowani są wśród badanych młodociani mający sprawy w sądach dla nieletnich, sprawdzono w sądach dla nieletnich w Warszawie i w Łodzi, jaki odsetek wśród zwolnionych więźniów zamieszkałych w tych miastach miał sprawy w nieletniości. Okazało się, iż wśród 95 uprzednio nie karanych po ukończeniu 17 lat badanych mieszkańców tych dwóch miast sprawy w sądach dla nieletnich miało aż 30,5%, wśród 108 karanych zaś uprzednio 56,5%.

Rozpatrując więc dane, dotyczące młodocianych więźniów „nie karanych uprzednio”, należy stale pamiętać o tym, że pewna ich część miała już poprzednio sprawy sądowe (30,5% nie można oczywiście ekstrapolować na całą populację nie karanych, gdyż badani z Warszawy i Łodzi pochodzący z ośrodków wielkomiejskich, nie stanowią reprezentacji ogółu badanych, rekrutujących się również z mniejszych miast i wsi).

Charakteryzując badaną populację nie sposób jest na wstępie pominąć istotnego pytania: ile razy młodociani uprzednio karani (894) byli skazani przed sprawą, za którą odbywali karę pozbawienia wolności przed zwolnieniem w 1961 r.

Stwierdzono, że 78,5% spośród nich było 1 raz uprzednio karanych po ukończeniu 17 lat, 14,2% — 2 razy, 4,3% zaś — 3 i więcej razy (w 3% przypadków brak było dokładnych danych o liczbie skazań uprzednio karanych). Tak więc prawie $\frac{1}{5}$ uprzednio karanych miała już przed zwolnieniem w 1961 roku co najmniej trzecią sprawę sądową, co łącznie z danymi z sądów dla nieletnich wskazuje, iż wśród młodocianych uprzednio karanych istniała już w 1961 roku dość liczna grupa osobników od dawna wy-kolejonych społecznie.

Początkowym źródłem informacji o wszystkich badanych były dane uzyskane po ich zwolnieniu z więzień przy pomocy krótkich kwestionariuszy, zawierających dane personalne, kwalifikację prawną czynów, za które zostali skazani, dane o wymiarze kary, nauce i szkoleniu zawodowym w czasie odbywania kary oraz ewentualnej pracy w tym okresie. Następnie dwukrotnie, w latach 1967 i 1972, sprawdzono dalszą karalność badanych w Centralnym Rejestrze Skazanych i w Kartotece Skazanych i Tymczasowo Aresztowanych Ministerstwa Sprawiedliwości (rejestr więzenny)¹.

¹ Doniesienie obejmujące niektóre wyniki badań z pierwszego okresu katamnez (do 1966 roku) zostało opublikowane przez autora niniejszego opracowania w „Prze-głądzie Penitencjarnym”, 1970, nr 4, pt. *Rozmiary recydywy skazanych zwolnionych z zakładów karnych dla młodocianych w Polsce*,

2. Przed przystąpieniem do omawiania wyników katamnez przedstawiona zostanie krótka charakterystyka badanej populacji (894 uprzednio karanych i 1188 nie karanych uprzednio).

Wiek badanych uwzględniono w kilku okresach: w okresie pierwszej sprawy sądowej, w 1961 r. — w okresie zwolnienia z więzienia, w 1967 r. — w czasie pierwszej katamnezy i w roku 1972 — w czasie, gdy została przeprowadzona druga katamneza. Średni wiek młodocianych uprzednio karanych i nie karanych w każdym z tych okresów podaje tabela 1.

Uwzględniony wiek pierwszego skazania oznacza wiek pierwszego skazania uwidocznionego w zapytaniu o karalność. Należy w związku z tym stwierdzić, że w odniesieniu do 20,8% karanych uprzednio figurowało jako pierwsze skazanie w Rejestrze Skazanych skazanie w sądzie dla nieletnich (z reguły na zakład poprawczy), a więc w wieku poniżej 17 lat. Zapewne jednak i wśród nie karanych uprzednio część spośród nich miała sprawy będąc nieletnimi, sprawy te jednak nie zostały uwidocznione w danych o karalności, ponieważ przy zastosowaniu innego środka niż zakład poprawczy wyroki takie z reguły nie figurują w rejestrze. Dlatego też wydaje się, że średni wiek pierwszego skazania nie karanych uprzednio (19 lat) jest prawdopodobnie zawyżony w stosunku do średniego wieku pierwszego skazania u karanych uprzednio (17,5 lat), obejmującego również wiek w okresie pierwszych spraw w sądach dla nieletnich zakończonych skazaniem na zakład poprawczy.

Tabela 1. Średni wiek badanych

Okres	Uprzednio nie karani	Uprzednio karani
Pierwsze skazanie	19,0	17,5
1961 r.	20,0	20,3
1967 r.	25,0	25,3
1972 r.	30,0	30,3

Tabela 2. Wiek badanych w czasie zwolnienia z więzienia w 1961 r. (dane w %)

Wiek	Uprzednio nie karani	Uprzednio karani
17	0,9	0,1
18	10,6	5,5
19	21,6	15,4
20	32,6	32,5
21 i więcej	34,3	46,5
Ogółem	100,0	100,0

Biorąc pod uwagę odsetki młodocianych w poszczególnych rocznikach wieku w okresie zwolnienia z więzienia w 1961 roku, stwierdza się istotne różnice (tabela 2).

Jak widać z powyższych danych, podczas gdy u nie karanych uprzednio roczniki 17-18 lat stanowią 11,5%, to u karanych uprzednio tylko 5,6%;

zwolnieni zaś w wieku 21 lat stanowią u nie karanych 34,3%, a u karanych aż 46,5%. Wśród karanych uprzednio jest więc więcej starszych osobników i mimo że średni wiek badanych nie wykazuje większych różnic, to jednak nie należy zapominać o tym, że uprzednio karani w chwili zwolnienia z więzienia byli starsi od uprzednio nie karanych. Ten ich starszy nieco wiek ma zapewne związek z ich uprzednią recydywą, która nie mogła jeszcze przypuszczalnie wystąpić u części nie karanych w młodszym rocznikach wieku.

3. Badając miejsce zamieszkania młodocianych więźniów, brano pod uwagę miejsce zamieszkania w chwili skazania w okresie poprzedzającym zwolnienie z więzienia w 1961 roku (miejsce zamieszkania ustalano na podstawie informacji z Centralnego Rejestru Skazanych). Dane o miejscu zamieszkania uzyskano co do 929 nie karanych uprzednio młodocianych więźniów i co do 931 uprzednio karanych^{2 3}.

Okazało się, że spośród więźniów uprzednio nie karanych mieszkało na wsi 397 (42,7%), w miastach zaś 532 (57,3%)³; wśród uprzednio karanych mieszkańców miast było 603 (72,6%), a wsi 228 (27,4%) osób. Wśród badanych dominują więc mieszkańcy miast, co zaznacza się szczególnie jaskrawo wśród uprzednio karanych.

Zależność między miejscem zamieszkania a uprzednią karalnością jest statystycznie istotna ($p < 0,001$).

Należy jednak brać pod uwagę, że miejsce zamieszkania (będące w rzeczywistości miejscem zameldowania) nie musi pokrywać się z miejscem faktycznego pobytu i że przed sprawą poprzedzającą zwolnienie z więzienia w 1961 roku pewna część badanych ze wsi mogła faktycznie zamieszkiwać w mieście lub też, mieszkając na wsi, dojeżdżać do miasta do pracy.

Ponieważ zaś rozpatrujemy okres 10-letnia od zwolnienia z zakładu karnego w 1961 roku, szczególnego znaczenia nabiera kwestia ewentualnej migracji ze wsi do miasta. Problem ten zbadano w odniesieniu do ok. 40% młodocianych mieszkańców wsi, którzy byli nadal karani po zwolnieniu z więzienia w 1961 roku. Stwierdzono tylko w 7% przypadków, że po upływie 10 lat dawni mieszkańcy wsi stali się mieszkańcami miast⁴. Okazuje się więc, że pochodzące z 1961 roku dane o miejscu zamieszkania na wsi lub w mieście uległyby tylko niewielkiej zmianie po uwzględnieniu

---

²Co do 21,8% nie karanych uprzednio i 7% uprzednio karanych brak danych o miejscu zamieszkania; odpowiednio zmniejszono badaną populację przy rozpatrywaniu kwestii miejsca zamieszkania.

³ Badani mieszkańcy miast zamieszkiwali w miastach różnej wielkości: w małych miastach (do 50 tys. mieszkańców) zamieszkiwało 48% nie karanych uprzednio i 39% karanych, w miastach dużych (powyżej 200 tys. mieszkańców) odpowiednio — 28% i 37%.

⁴ Ponadto 5,5% zmieniło miejsce zamieszkania w obrębie terenów wiejskich.

ewentualnych migracji w okresie katamnezy, jakkolwiek nie należy zapominać o zastrzeżeniach związanych z miarodajnością formalnych danych o miejscu zamieszkania, które nie zawsze musi się pokrywać z miejscem faktycznego pobytu.

3. Analizując rodzaj przestępstwa, za które badani młodociani odbywali karę pozbawienia wolności przed zwolnieniem ich z więzienia w 1961 roku, stwierdza się istotne różnice ($p < 0,001$) pod tym względem między karanymi a nie karanymi uprzednio. Więcej (63,5%) karanych uprzednio niż uprzednio nie karanych (50,5%) przebywało w więzieniu w związku ze skazaniami za przestępstwa przeciwko mieniu. Wśród uprzednio nie karanych natomiast występuje większy (38,2%) odsetek sprawców przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu oraz władzom i urządóm (odpowiedni odsetek wśród uprzednio karanych wyniósł 29,4%).

Jeszcze wyraźniejsze różnice zaznaczają się przy szczegółowym rozpatrywaniu niektórych rodzajów przestępstw, za które badani odbywali w 1961 r. karę więzienia. Kradzieże mienia indywidualnego np. stwierdza się znacznie częściej (34,5%) u uprzednio karanych niż u badanych, którzy nie byli poprzednio karani (19,9%), podczas gdy brak jest niemal różnicy w odsetkach osób skazanych za zagarnięcie mienia społecznego (10,0% nie karanych i 9,4% karanych uprzednio). Wyraźne różnice w grupie przestępstw przeciwko osobie występują u skazanych za udział w bójce i ciężkie uszkodzenie ciała; oba te przestępstwa stwierdza się częściej u nie karanych uprzednio (6,1% i 2,4%) niż wśród uprzednio karanych (2,2% i 0,9%).

4. Charakteryzując w dalszym ciągu badaną populację, której dalsze losy są przedmiotem niniejszego opracowania, przedstawimy pokrótce dane o długości pobytu w więzieniu przed zwolnieniem w 1961 roku⁵.

Do 6 miesięcy przebywało w więzieniu 33% uprzednio karanych i 39,9% nie karanych⁶, powyżej 6 do 12 miesięcy — odpowiednio 44,3% i 36,9%, od powyżej roku do 2 lat — 17,9% i 16,1%, powyżej 2 lat zaś — 4,8% i 7,1%.

Jak więc widać, zarówno u nie karanych jak i u karanych uprzednio

---

⁵Zaznaczyć należy, że według statystyki sądowej i więziennej, wśród ogółu skazywanych rocznie młodocianych jest więcej osób skazanych na dłuższe kary w porównaniu z badaną populacją. Ci bowiem zwolnieni w 1961 roku, wobec których orzeczono najdłuższe kary, gdy byli młodocianymi, zostali zakwalifikowani w więzieniu podczas odbywania kary do kategorii „dorosłych” (po ukończeniu 21 lub wyjątkowo nawet 25 lat).

⁶W późniejszych latach uwidoczniła się już tendencja do ograniczania stosowania przez sądy krótkoterminowych kar pozbawienia wolności, którą to tendencję utrwalano następnie w kodeksie karnym z 1969 roku.

różnice w długości pobytu w więzieniu przed zwolnieniem w 1961 r. są niewielkie. Należy również zaznaczyć, że długość kary odbytej pokrywała się na ogół z długością kary wymierzonej przez sądy, co tłumaczy się rzadkim stosowaniem warunkowego zwolnienia.

T a b l i c a 3. Rodzaj przestępstw, za które młodociani odbywali karę przed zwolnieniem z więzienia w 1961 r. (dane w %)

Rodzaj przestępstwa	Nie karani uprzednio (1188)	Karani uprzednio (894)
Ogółem	100,0	100,0
Przeciwko mieniu społecznemu i indywidualnemu	50,5	63,5
Przeciwko życiu i zdrowiu oraz władzom i urzędom	38,2	29,4
Przeciwko moralności	1,6	1,4
Komunikacyjne	1,0	0,1
Inne	8,7	5,6

W czasie pobytu w więzieniu przed zwolnieniem w 1961 r. duża część badanych (37% nie karanych i 49% karanych uprzednio) pozostawała bez żadnego zajęcia. Pracowało i jednocześnie uczyło się odpowiednio jedynie 5% i 4%, tylko pracowało zaś — 49% i 41%. Zatrudnieni odpłatnie (przeważnie w budownictwie, przedsiębiorstwach obróbki drewna i w rolnictwie) stanowili przy tym 33,5% i 25% ogółu badanych. Pracujących nieodpłatnie zaś było w obu grupach młodocianych 15% i 16%; wykonywali oni głównie różnego rodzaju porządkowe i gospodarcze prace na terenie więzienia.

Fakt, że ponad 1/3 uprzednio nie karanych i blisko połowa karanych pozostawała przed zwolnieniem z więzienia w 1961 roku bez nauki i pracy, świadczy o niewystarczającym w stosunku do potrzeb zorganizowaniu w tym okresie pracy i nauczania na terenie więzienia. Jest to szczególnie wymowne w zestawieniu z danymi o braku wyuczonego zawodu u ok. 2/3 młodocianych odbywających w tym okresie karę pozbawienia wolności.

II. ROZMIARY RECYDYWY PO UPŁYWIE 10 LAT

1. Przystępując do omawiania rozmiarów recydywy u dawnych młodocianych więźniów w okresie 10 lat od ich zwolnienia z więzienia w 1961 r., należy przede wszystkim podkreślić, że rozmiary te są bardzo duże i to nie tylko u uprzednio karanych, spośród których 81,8% było

ponownie skazanych w okresie następnego dziesięciolecia, ale i wśród uprzednio nie karanych, spośród których ponownie skazanych było aż 56,6%.

Tak duże rozmiary recydywy należy rozpatrywać z uwzględnieniem następujących kwestii.

Przede wszystkim należy pamiętać o tym, że badaniami objęto populację nie będącą reprezentacją ogółu karanych i nie karanych uprzednio młodocianych, lecz ich części — tj. takich, którzy byli skazani na karę pozbawienia wolności. Nie dysponowano niestety odpowiednimi danymi, by ocenić, jaką w przybliżeniu część ogółu młodocianych skazanych w latach 1960-1961 mogli stanowić ci, wobec których orzeczono karę bezwzględnego pozbawienia wolności. Na podstawie danych z lat późniejszych (1970 r.) można przypuszczać, że stanowili oni w 1961 r. zapewne około 40%. Ujawnione w niniejszych badaniach rozmiary recydywy młodocianych zwolnionych z więzień są więc zapewne dużo większe niż rozmiary recydywy wśród ogółu młodocianych.

Uwzględniony 10-letni okres katamnezy jest bardzo długi, przekraczający znacznie okres, jaki wyznacza dla uznania kogoś za recydywistę art. 60 kodeksu karnego. Tak długi okres katamnezy umożliwia wyodrębnienie kategorii badanych o różnym nasileniu recydywy: takich, którzy są karani wielokrotnie w ciągu całego 10-lecia, oraz takich, którzy byli skazywani 1-2 razy w ciągu jednego tylko 5-lecia.

T a b l i c a 4. Dalsza recydywa 95 nie karanych uprzednio i 108 karanych zamieszkałych w Warszawie i w Łodzi z uwzględnieniem danych z sądów dla nieletnich

Uprzednia karalność	Ogółem		Recydywa po 1961 r.			
			nierecydywiści		recydywiści	
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
Nie karani uprzednio: ogółem	95	100,0	24	26,0	71	74,0
mieli sprawy w sądzie dla nieletnich						
nie mieli spraw w sądzie dla nieletnich	29	100,0	3	10,3	26	89,7
	66	100,0	21	32,0	45	68,0
Karani uprzednio: ogółem	108	100,0	16	14,8	92	85,2
jako nieletni i jako młodociani						
tylko jako młodociani	61	100,0	7	11,5	54	88,5
	47	100,0	9	19,1	38	80,9

W całej badanej populacji stwierdzono, że karani uprzednio wykazują znacznie większą niż nie karani tendencję do dalszej recydywy (różnica między uprzednio karanymi a nie karanymi, jeśli chodzi o dalszą recydywę w 10-letnim okresie katamnezy, okazała się statystycznie istotna na poziomie $p < 0,001$).

Duże rozmiary późniejszej recydywy uprzednio nie karanych młodocianych więźniów należy wiązać zapewne z faktem, że część spośród nich miała już — o czym była powyżej mowa — nie ujawnione w zapytaniach o karalność sprawy w sądach dla nieletnich. Przypuszczenie to potwierdzają dane uwidocznione w tablicy 4, przedstawiającej dalszą recydywę 95 uprzednio nie karanych i 108 karanych uprzednio młodocianych zamieszkałych na terenie Warszawy i Łodzi, w stosunku do których sprawdzono, czy mieli uprzednio sprawy w sądach dla nieletnich.

Dane te wskazują, że wśród badanych nie karanych uprzednio, którzy mieli sprawy w okresie nieletniości, było w okresie katamnezy procentowo tyleż samo recydywistów (89%), co wśród karanych uprzednio, którzy mieli sprawy jako nieletni i jako młodociani (88%).

Biorąc pod uwagę grupę uprzednio nie karanych, stwierdzono, że istnieje istotna różnica między recydywistami a nierecydywistami po zwolnieniu z więzienia w 1961 r. w zależności od ich spraw w sądach dla nieletnich ($p < 0,05$).

Omawiane dane stanowią, jak się zdaje, istotny element przy ocenie dużych rozmiarów recydywy stwierdzanych w całej badanej populacji u młodocianych nie karanych uprzednio.

2. Ponieważ 10-letni okres katamnezy rozpatrywany w niniejszym opracowaniu jest bardzo długi, podzielono go na dwa okresy 5-letnie. Spodziewano się, że pozwoli to na wyodrębnienie tych, których przestępczość w okresie katamnezy ma charakter ciągły (występuje w obu pięcioleciach), i tych, którzy mieli późniejsze sprawy sądowe tylko w jednym pięcioleciu; albo tylko w pierwszym pięcioleciu po zwolnieniu z więzienia, później zaś nie byli karani, albo też — dopiero po co najmniej pięcioletniej przerwie w karalności stwierdzono u nich nowe skazania.

Przed przystąpieniem do omówienia otrzymanych wyników należy przez chwilę zastanowić się nad tym, czy długość orzeczonych w pierwszym pięcioleciu kar pozbawienia wolności nie mogła wpłynąć na ewentualny brak spraw lub małą ich ilość w drugim pięcioleciu, tzn. czy karani w pierwszym pięcioleciu nie otrzymali takich wymiarów kar, które ciągałyby się na znaczny okres drugiego pięciolecia. Sprawdzenie odpowiednich danych doprowadziło do negatywnej odpowiedzi na postawione pytanie: tylko ok. 9% spośród ukaranych w pierwszym pięcioleciu otrzymało takie kary pozbawienia wolności, które objęły (nieznaczną zresztą)

część drugiego pięciolecia. Rozmiary recydywy ustalone dla dwóch okresów katamnezy są więc w zasadzie miarodajne.

Przedstawione w tablicy 5 dane wskazują przede wszystkim na znaczne odsetki takich młodocianych, którzy byli później karani zarówno w pierwszym, jak i w drugim pięcioleciu. Co czwarty młodociany (26%), który nie był uprzednio karany, miał następnie sprawy w obu pięcioleciach, wśród karanych zaś uprzednio kategoria ta stanowiła blisko połowę (46%). Wśród uprzednio karanych byli więc znacznie liczniejsi niż wśród nie karanych tacy, u których stwierdzono następnie recydywę w obu pięcioleciach.

T a b l i c a 5 . Kategorie recydywistów w okresie 10-letnia po zwolnieniu z więzienia

Recydywa w dwóch pięcioleciach	Nie karani uprzednio		Karani uprzednio	
	l.b.	%	l.b.	%
Karani: ogółem	673	56,6	731	81,8
w pierwszym i drugim pięcioleciu				
tylko w pierwszym pięcioleciu	313	26,3	411	46,0
tylko w drugim pięcioleciu	227	19,1	209	23,4
	133	11,2	111	12,4
Nie karani	515	43,4	163	18,2
Ogółem	1188	100,0	894	100,0

Jednakże i odsetek recydywistów karanych w obu pięcioleciach stwierdzony u nie karanych uprzednio jest znaczny, co należy, jak się zdaje, rozpatrywać w powiązaniu z ustalonym u nie karanych uprzednio zamieszkałych w dwóch wielkich miastach stosunkowo dużym (30%) odsetkiem młodocianych, którzy mieli sprawy w sądach dla nieletnich. Ta kategoria dawnych młodocianych więźniów, mających formalnie dopiero pierwszą sprawę sądową, którzy stali się później recydywistami karanymi w obu pięcioleciach, rekrutuje się prawdopodobnie spośród młodocianych od dawna poważnie nie przystosowanych społecznie.

Badani skazani tylko w pierwszym 5-leciu stanowili 19,1% wśród nie karanych uprzednio i 23,4% wśród karanych. Można ich uznać zapewne za taką kategorię młodocianych recydywistów, którzy w okresie przed ukończeniem ok. 25 lat zaprzestali działalności przestępczej. Jeśli uwzględnimy tych spośród dawnych młodocianych więźniów, którzy w ogóle nie

mieli spraw sądowych, i tych, którzy mieli je wprawdzie w pierwszym pięcioleciu, lecz w drugim zaprzestali popełniania przestępstw, to można by przyjąć, że ogółem 63% nie karanych uprzednio i 42% uprzednio karanych nie miało już więcej spraw sądowych po osiągnięciu wieku ok. 22-25 lat.

Skazani zaś tylko w drugim pięcioleciu są mniej liczni niż badani skazani tylko w pierwszym pięcioleciu (11% i 12%).

Należy jeszcze zauważyć, że skazania tylko w drugim pięcioleciu stwierdzano równie często u karanych, jak i u nie karanych uprzednio. Ta kategoria recydywistów, którzy po wieloletniej przerwie byli ponownie karani, zasługuje niewątpliwie na wnikliwe badania.

3. Tablica 6 przedstawia dane o nasileniu recydywy w okresie 10-letnim u ponownie skazanych dawnych młodocianych więźniów. Dane te świadczą o dużych rozmiarach wykolejenia społecznego znacznego odsetka tych młodocianych. Wśród skazanych bowiem ponownie stwierdzono duże odsetki wielokrotnych recydywistów co najmniej 5 razy skazanych, przy czym odsetki te są podobne w grupie uprzednio karanych i w grupie nie karanych — 25,9% i 21,5%.

Ta wielokrotność recydywy zaznacza się szczególnie (co jest zrozumiałe) wśród recydywistów karanych w obu pięcioleciach (43,8% i 44,4%); znamienne jest przy tym, że odsetki te występują w zupełnie tej samej proporcji u karanych jak i nie karanych uprzednio, którzy byli później skazani w obu pięcioleciach.

Niejednokrotnie karani recydywiści występują nielicznie wśród badanych karanych tylko w jednym 5-leciu; recydywiści karani 3 i więcej razy w okresie jednego tylko 5-lecia katamnezy stanowią bowiem 14,4% wśród uprzednio nie karanych i 17,2% wśród karanych uprzednio.

Tablica 6 wskazuje na brak poważniejszych różnic w zakresie nasilenia recydywy między uprzednio karanymi a nie karanymi. Wiąże się to zapewne z faktem, że część recydywistów z obu grup była już w okresie nieletności poważnie nie przystosowana społecznie.

Dla późniejszych recydywistów znamienne jest szybkość, z jaką nastąpiło nowe skazanie po zwolnieniu z więzienia w 1961 roku. W okresie nie przekraczającym jednego roku zostało ponownie skazanych 38,5% uprzednio nie karanych i 44% karanych. Ponowne skazanie zaś w okresie dłuższym niż 3 lata stwierdzono tylko u 33% nie karanych i 24% karanych uprzednio. Okresy, po których nastąpiło nowe skazanie, należy więc uznać za bardzo krótkie, szczególnie jeśli bierze się pod uwagę fakt, że ponowne skazanie jest oczywiście znacznie późniejsze niż popełnienie nowego przestępstwa.

Stwierdzono istotną różnicę między uprzednio karanymi a nie karany-

Tablica 6. Nasilenie recydywy badanych po zwolnieniu z więzienia w 1961 r.

Recydywa w dwóch pięcioleciach		Liczba skazań po zwolnieniu z więzienia											
		ogółem		1		2		3		4		5 i więcej	
		l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
Nie karani uprze- dnieo	skazani:												
	w obu pięcioleciach	313	100,0	x	x	62	19,8	48	15,4	64	20,4	139	44,4
	tylko w pierwszym	227	100,0	143	63,0	43	18,9	21	9,2	13	5,7	7	3,2
	tylko w drugim	133	100,0	93	69,9	29	21,8	8	6,0	3	2,3	—	—
	ogółem	673	100,0	236	35,2	134	19,9	77	11,4	80	11,9	146	21,5
Karani uprzednio	skazani:												
	w obu pięcioleciach	411	100,0	x	x	63	15,3	96	23,4	72	17,5	180	43,8
	tylko w pierwszym	209	100,0	123	58,8	54	25,8	22	10,5	7	3,4	3	1,5
	tylko w drugim	111	100,0	64	57,7	24	21,6	9	8,1	7	6,3	7	6,3
	ogółem	731	100,0	187	25,6	141	19,3	127	17,4	86	11,8	190	25,9

mi w długości okresu, po którym nastąpiło ich ponowne skazanie po zwolnieniu z więzienia w 1961 r. ($p < 0,001$).

4. Dane dotyczące czasu łącznego pobytu badanych w więzieniu w okresie 10 lat po zwolnieniu z więzienia w 1961 roku należy rozpatrywać w powiązaniu z danymi o nasileniu recydywy dwóch odmiennych kategorii recydywistów — karanych zarówno w pierwszym, jak i w drugim pięcioleciu katamnezy i karanych tylko w jednym pięcioleciu — pierwszym lub drugim. Odsetki tych spośród ogółu badanych młodocianych więźniów, którzy byli karani w obu pięcioleciach katamnezy, okazały się, jak o tym była mowa, bardzo znaczne. Gdy analizować będziemy wyłącznie populację recydywistów, to przekonamy się, że skazani w obu pięcioleciach stanowią 46,5% wśród recydywistów w grupie nie karanych uprzednio i 56,2% wśród recydywistów w grupie uprzednio karanych. Bardzo duży więc odsetek wśród ogółu recydywistów stanowią skazani tylko w jednym pięcioleciu (53,5% i 43,8%). Należy przy tym pamiętać, że recydywiści karani tylko w jednym pięcioleciu byli na ogół karani tylko 1 lub 2 razy — stanowią oni ok. 85% wśród recydywistów mających sprawy tylko w jednym pięcioleciu.

Dopiero po uwzględnieniu tych danych mogą być należycie oceniane informacje dotyczące łącznego okresu pobytu badanych w więzieniu w okresie katamnezy uwidocznione w tablicy 7.

Łączny okres pobytu w więzieniu w okresie katamnezy wynoszący powyżej 3 lat stwierdzono wśród nie karanych uprzednio u 15% takich,

Tablica 7. Długość łącznego pobytu w więzieniu recydywistów w dwóch pięcioleciach (dane w %)

Lata przebyte w więzieniu	Nie karani uprzednio skazani*			Karani uprzednio skazani**		
	ogółem	w obu pięcioleciach	tylko w jednym pięcioleciu	ogółem	w obu pięcioleciach	tylko w jednym pięcioleciu
Do 1 roku	30,9	10,0	53,6	24,1	7,6	47,7
Powyżej 1 do 2	17,1	14,1	20,2	15,9	12,9	20,4
Powyżej 2 do 3	12,8	14,5	11,0	11,2	11,7	10,5
Powyżej 3 do 4	10,3	14,5	5,7	11,4	13,0	9,1
Powyżej 4 do 5	6,9	11,2	2,1	11,4	14,4	7,0
Powyżej 5	22,2	35,7	7,4	26,0	40,4	5,3
Ogółem	100,0 (593)	100,0 (311)	100,0 (282)	100,0 (694)	100,0 (409)	100,0 (285)

* Wśród 673 nie karanych uprzednio było jeszcze 80 skazanych na inne kary niż pozbawienie wolności (78 wśród karanych tylko w jednym pięcioleciu i 2 wśród karanych w obu pięcioleciach)

** Wśród 731 karanych uprzednio było jeszcze 37 skazanych na inne kary niż pozbawienie wolności (35 wśród karanych tylko w jednym pięcioleciu i 2 wśród karanych w obu pięcioleciach).

którzy byli karani wyłącznie w jednym pięcioleciu, i u 61% karanych w obu pięcioleciach. W grupie karanych uprzednio odpowiednie dane wynoszą 21% i aż 68%.

Łączne pobyty w więzieniu przekraczające 5 lat wynosiły u nie karanych uprzednio skazanych w obu pięcioleciach 36%, u karanych uprzednio zaś 40%.

Łączne pobyty w więzieniu nie przekraczające 1 roku występują wśród nie karanych uprzednio w 31% przypadków, a wśród karanych uprzednio w 24% przypadków. Tak krótkie łączne pobyty w więzieniu są oczywiście szczególnie częste u recydywistów karanych tylko w jednym pięcioleciu — 54% wśród nie karanych uprzednio i 48% wśród poprzednio karanych.

Jak widać z powyższego, długie okresy pozbawienia wolności występują w dużych rozmiarach tylko u recydywistów karanych w obu pięcioleciach, rekrutujących się zarówno spośród karanych już uprzednio, jak i spośród nie karanych.

5. Obecnie przystępujemy do przedstawienia wyników katamnezy w

T a b l i c a 8. Rozmiary recydywy wg miejsca zamieszkania badanych w 1961 r.

Recydywa w dwóch pięcioleciach		Miasto*		Wieś*	
		l.b.	%	l.b.	%
Karani uprzednio	ogółem	532	100,0	397	100,0
	recydywiści: ogółem	397	74,6	214	53,9
	w obu pięcioleciach	217	40,8	83	20,9
	tylko w pierwszym	114	21,4	78	19,6
	tylko w drugim	66	12,4	53	13,4
	nierecydywiści	135	25,4	183	46,1
Nie karani uprzednio	ogółem	603	100,0	228	100,0
	recydywiści: ogółem	525	87,1	176	77,2
	w obu pięcioleciach	318	52,7	83	36,4
	tylko w pierwszym	133	22,1	60	26,3
	tylko w drugim	74	12,3	33	14,5
	nierecydywiści	78	12,9	52	22,8

* W tabeli tej, obejmującej badanych, o których uzyskano informacje dotyczące ich miejsca zamieszkania, odsetki recydywy są wyższe niż w tabeli 5 dotyczącej ogółu młodocianych więźniów objętych niniejszymi badaniami. Różnica ta wiąże się z większymi brakami danych odnośnie do miejsca zamieszkania u nie karanych niż u karaanych uprzednio.

Tablica 9. Miejsce zamieszkania recydywistów skazanych w różnych okresach katamnezy (dane w %)

Recydywa w dwóch pięcioleciach		Miasto	Wieś	Ogółem	
Nie karani uprzednio	ogółem	57,3	42,7	100,0	
	recydywiści: ogółem	65,0	35,0	100,0	
		w obu pięcioleciach	72,3	27,7	100,0
		tylko w pierwszym tylko w drugim	59,4 55,5	40,6 44,5	100,0 100,0
	nierecydywiści	42,5	57,5	100,0	
Karani uprzednio	ogółem	72,6	27,4	100,0	
	recydywiści: ogółem	74,9	25,1	100,0	
		w obu pięcioleciach	79,3	20,7	100,0
		tylko w pierwszym tylko w drugim	68,9 69,2	31,1 30,8	100,0 100,0
	nierecydywiści	60,0	40,0	100,0	
Ogółem		64,5	35,5	100,0	

powiązaniu z kilkoma czynnikami, które udało się ustalić, a które charakteryzują badaną populację.

Uwzględniając miejsce zamieszkania w mieście lub na wsi w 1961r. otrzymano wyniki uwidocznione w tablicach 8 i 9.

W grupie nie karanych uprzednio stwierdza się wśród młodocianych mieszkających w miastach znacznie większy odsetek późniejszych recydywistów (75%) niż wśród młodocianych zamieszkałych na wsi (54%). W grupie zaś karanych uprzednio występuje pod tym względem mniejsza różnica między zamieszkałymi w miastach i na wsi; recydywistami w okresie katamnezy stało się 87,1% wśród badanych mieszkańców miast i aż 77,2% spośród badanych zamieszkałych na wsi.

Karani uprzednio zamieszkali na wsi wykazują znacznie większą niż nie karani tendencję do dalszej recydywy, przy czym różnica między karanymi a nie karanymi na wsi jest większa od analogicznej różnicy występującej w mieście.

Przechodzimy do omawiania uwidocznionych w tablicy 8 danych

o dwóch różnych kategoriach recydywistów: takich, którzy byli karani zarówno w pierwszym, jak i drugim 5-leciu, oraz takich, którzy byli karani tylko w jednym 5-leciu.

Recydywiści karani ponownie tylko w jednym pięcioleciu występują w podobnych proporcjach wśród badanych zamieszkałych w mieście, jak i na wsi i to zarówno w grupie karanych, jak i nie karanych uprzednio.

Natomiast recydywistów karanych w obydwu pięcioleciach jest więcej wśród mieszkańców miast — w grupie nie karanych uprzednio mieszkańców miast stanowią oni aż 40,8%, a tylko 20,7% wśród zamieszkałych na wsi, w grupie zaś uprzednio karanych wśród badanych mieszkańców miast jest ich 52,7%, a wśród badanych mieszkańców wsi 36,4%.

Stwierdzono istotną różnicę między zamieszkałymi w mieście i na wsi, jeśli chodzi o późniejszą recydywę zarówno u karanych, jak i u nie karanych uprzednio badanych ($p < 0,001$).

Dane powyższe ilustrują wyraźnie, jak się zdaje, różnice zachodzące między poszczególnymi kategoriami recydywistów w zależności od ich miejsca zamieszkania w 1961 roku.

Dodatkowo uwidocznione dane w tablicy 9 są tylko uzupełnieniem tablicy 8, przedstawiającym te same dane rozpatrywane pod innym kątem widzenia — jak kształtują się odsetki mieszkańców miasta i wsi wśród poszczególnych kategorii późniejszych recydywistów. Dane te wskazują, że młodociani więźniowie zamieszkałi w mieście są znacznie liczniej reprezentowani wśród późniejszych recydywistów niż wśród nierecydywistów. Udział przy tym mieszkańców miast jest szczególnie duży w kategorii recydywistów karanych w obu pięcioleciach — 72% i 79%.

Badając nasilenie recydywy w okresie 10 lat stwierdzono, że młodociani więźniowie będący mieszkańcami miast wykazują znacznie większe jej nasilenie ($p < 0,001$); wielokrotni recydywiści (karani co najmniej 4 razy) stanowią 42% i 41% wśród nie karanych i karanych uprzednio recydywistów zamieszkałych w mieście i odpowiednio 26% i 32% wśród recydywistów zamieszkałych na wsi.

Rozpatrując różnicę w szybkości recydywy w mieście i na wsi (pierwsze skazanie po zwolnieniu z więzienia w 1961 r.), to stwierdza się wśród nie karanych uprzednio zamieszkałych w mieście szybszą recydywę niż u zamieszkałych na wsi ($p < 0,01$). Natomiast zależności tej nie stwierdzono wśród poprzednio już karanych, spośród których młodociani więźniowie zarówno zamieszkałi w mieście, jak i na wsi ujawniali podobnie szybka recydywę.

Przy oddzielnym jednak analizowaniu grupy młodocianych zamieszkałych w mieście i zamieszkałych na wsi i oddzielnym porów-

nywaniu pod względem szybkości recydywy karanych i nie karanych uprzednio z każdego z tych terenów stwierdzono, że mieszkańcy miast tak karani, jak i nie karani mieli podobną szybkość późniejszej recydywy, natomiast wśród mieszkańców wsi ponowne skazania następowały szybciej u karanych niż u nie karanych uprzednio.

Wydaje się więc — za czym przemawiają również i poprzednio wyniki — że karani uprzednio młodociani więźniowie zamieszkali na wsi są podobni pod względem prognozy recydywy do karanych uprzednio młodocianych więźniów zamieszkałych w mieście, różnią się natomiast bardzo wyraźnie od więźniów nie karanych uprzednio, którzy mieszkają na wsi.

6. Przechodzimy z kolei do omówienia ewentualnej zależności między początkiem przestępczości a dalszą recydywą, rozpatrując kolejno wiek w okresie pierwszej sprawy i rodzaj przestępstwa, za które badani byli po raz pierwszy skazani.

Dane dotyczące wieku pierwszego skazania, ustalone na podstawie rejestrów, świadczą o tym, że nie karani uprzednio mieli wówczas, jak o tym była mowa, średnio 19 lat, karani uprzednio zaś — 17,5 lat. Dane te w zestawieniu z dalszą recydywą wskazują na istotną zależność między wiekiem pierwszego skazania a późniejszą recydywą ($p < 0,001$).

Spośród nie karanych uprzednio, którzy mieli pierwszą sprawę sądową w wieku 17 lat, recydywistami stało się aż 69%, spośród tych zaś, których pierwsze skazanie nastąpiło w wieku 20 lat, późniejszą recydywę stwierdzono u 50%. W grupie karanych uprzednio recydywistami stało się 94% tych, którzy byli po raz pierwszy skazani w wieku poniżej 17 lat, i tylko 67% badanych, których pierwsze skazanie nastąpiło w wieku 20 lat.

Rozpatrując zależność między recydywą w 10-letnim okresie katamnezy a rodzajem przestępstwa, za które badani byli po raz pierwszy skazani, należy ponownie zwrócić uwagę, że nie wiadomo, czy skazanie uwidocznione jako pierwsze w zapytaniu o karalność nie było nieraz poprzedzone innymi jeszcze skazaniami w okresie nieletniości za inny rodzaj przestępstw. Mimo to jednak postanowiono uznać pierwsze przestępstwa uwidocznione w Rejestrze Skazanych za charakterystyczne dla początkowego okresu karalności badanych oraz zbadać zależność między pierwszym przestępstwem a późniejszą recydywą, co ilustruje tablica 10.

Uzyskane dane świadczą wymownie o tym, że zarówno u nie karanych, jak i u karanych uprzednio największy odsetek późniejszych recydywistów występuje wśród tych, którzy mieli pierwszą sprawę sądową (uwidoczną w rejestrze) za przestępstwa przeciwko mieniu indywidualnemu, a zwłaszcza za kradzieże — 70,3% spośród nie karanych i 84,7% spośród uprzednio karanych sprawców kradzieży stało się później recydywistami. Wśród skazanych po raz pierwszy za kradzież mienia społecznego

Ta b l i c a 10. Rodzaj przestępstwa, za które nastąpiło pierwsze skazanie, a recydywa po zwolnieniu z więzienia w 1961 r. (dane w %)

Rodzaj przestępstwa	Nie karani uprzednio				Karani uprzednio			
	ogółem		nie-recydywiści	recydywiści	ogółem		nie-recydywiści	recydywiści
	l.b.	%	%	%	l.b.	%	%	%
Ogółem	1188	100,0	43,4	56,6	894	100,0	18,2	81,8
Przeciwko mieniu społecznemu	280	100,0	40,7	59,3	256	100,0	17,2	82,8
Przeciwko mieniu indywidualnemu:								
ogółem	320	100,0	31,9	68,1	353	100,0	15,6	84,4
art. 257 k.k.	236	100,0	29,7	70,3	295	100,0	15,3	84,7
art. 259 k.k.	40	100,0	45,0	55,0	10	100,0	20,0	80,0
Przeciwko życiu i zdrowiu:								
ogółem	382	100,0	53,7	46,3	147	100,0	25,2	74,8
art. 237 k.k.	75	100,0	40,0	60,0	47	100,0	25,5	74,5
art. 239 k.k.	82	100,0	48,8	51,2	48	100,0	16,7	83,3
art. 240 k.k.	72	100,0	59,7	40,3	11	100,0	36,4	63,6
art. 241 k.k.	112	100,0	59,8	40,2	29	100,0	34,5	65,5
Przeciwko władzom i urządóm	73	100,0	39,7	60,3	63	100,0	20,6	79,4
Inne	133	100,0	58,8	41,2	75	100,0	18,7	82,3

odsetki późniejszych recydywistów są tylko nieco mniejsze (odpowiednio 59% i 83%).

Na szczególną uwagę zasługuje bardzo duży odsetek późniejszych recydywistów wśród młodocianych skazanych po raz pierwszy za przestępstwa przeciwko władzom i urządóm: 60% spośród nie karanych i 79% spośród uprzednio karanych.

Analizując dane dotyczące kształtowania się dalszej recydywy u skazanych za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, stwierdza się również duże odsetki późniejszych recydywistów: u nie karanych uprzednio 46%, a u karanych uprzednio aż 75%.

Powyższe dane, wskazujące na wysokie odsetki recydywistów wśród nie karanych uprzednio, którzy mieli pierwszą sprawę sądową nie tylko za

przestępstwa przeciwko mieniu, ale i za inne przestępstwa, wzmacniają również wyrażone już poprzednio przekonanie, że znaczna część nie karanych rekrutowała się spośród młodocianych nie przystosowanych społecznie już w okresie nieletniości.

Stosunkowo mniejsze odsetki dalszej recydywy stwierdza się wśród młodocianych poprzednio nie karanych, którzy mieli pierwszą sprawę sądową o udział w bójce — przestępstwa z art. 240 i 241 k.k.: 40% i 40% spośród uprzednio nie karanych i 63% i 65% spośród karanych.

Przytoczone wyżej odsetki wskazują na zarysowujące się różnice w rozmiarach późniejszej recydywy w zależności od rodzaju przestępstwa, za które młodociani zostali po raz pierwszy skazani. Różnice te sprawdzono jeszcze testem χ^2 , uzyskując następujące wyniki.

Sprawcy, którzy popełnili pierwsze przestępstwo (objęte sprawą sądową) przeciwko mieniu indywidualnemu lub przeciwko mieniu społecznemu, stali się później znacznie częściej recydywistami, niż ci, którzy popełnili pierwsze przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu ($p < 0,001$). Nasilenie ich późniejszej recydywy okazało się również istotnie większe niż nasilenie recydywy tych, którzy popełnili przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu ($p < 0,001$).

Przy porównaniu nasilenia recydywy u sprawców pierwszego przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu i u sprawców pierwszego przestępstwa przeciwko mieniu indywidualnemu różnica jest także statystycznie istotna, $p < 0,001$; przy porównaniu zaś z nasileniem recydywy u sprawców pierwszego przestępstwa przeciwko mieniu społecznemu $p < 0,01$.

Sprawcy, którzy mieli pierwszą sprawę o przestępstwo przeciwko mieniu indywidualnemu, istotnie częściej stawali się później recydywistami niż ci, których pierwsza sprawa dotyczyła przestępstwa przeciwko mieniu społecznemu ($p < 0,02$).

7. Nie występuje natomiast istotna zależność między rozmiarami późniejszej recydywy badanych młodocianych a wymiarem kary (długością pobytu w więzieniu) poprzedzającej zwolnienie badanych z więzienia w 1961 r. Po karach nie przekraczających 6 miesięcy późniejsi recydywiści wśród nie karanych uprzednio wynosili 54%, a wśród poprzednio karanych 80%. Po karach powyżej 1 roku do półtora roku recydywistów wśród nie karanych uprzednio było 49%, a wśród poprzednio karanych 88%. Po karach w wysokości 2-3 lat recydywistów było w grupie poprzednio nie karanych 58%, a w grupie uprzednio karanych 87%.

Jak widać z powyższego — co jest zgodne z wynikami wielu innych badań — długość odbytej kary pozbawienia wolności nie ma istotnego wpływu na dalszą recydywę; skazani na kary do 6 miesięcy więzienia — zarówno uprzednio nie karani, jak i karani — mają odsetki późniejszej re-

cydywy podobne do odsetek recydywy tych, którzy odbyli np. karę 2-3 lat pozbawienia wolności.

Tę samą tendencję obserwuje się zresztą i przy następnych karach pozbawienia wolności, czego jednak w ramach niniejszego opracowania nie omawiamy.

8. Na końcu analizujemy pokrótce strukturę przestępczości recydywistów w okresie 10-letniej katamnezy.

Jak wynika z danych w tabl. 11, struktura późniejszej przestępczości u nie karanych i karanych uprzednio jest w zasadzie podobna, jakkolwiek u nie karanych uprzednio stwierdza się nieco więcej przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu i nieco mniej przestępstw przeciwko mieniu.

Wyraźne różnice występują tylko w odniesieniu do bójek (art. 240 i 241 k.k. z 1932 r. i art. 158, 159 k.k. z 1970 r.), które u nie karanych uprzednio występują częściej.

T a b l i c a 1 1 . Struktura przestępczości badanych w okresie 10-letniej katamnezy (dane w %)

Rodzaj przestępstwa	Nie karani uprzednio	Karani uprzednio
Przeciwko mieniu	52,1	56,2
Przeciwko życiu i zdrowiu: ogółem	15,2	12,3
art. 240 (158 § 2 i 3) k.k.	0,9	0,6
art. 241 (159) k.k.	1,9	0,7
Przeciwko władzom i urządóm	10,3	9,8
Inne	22,4	21,7
Ogółem	100,0	100,0

Warto również odnotować, że przestępstwa połączone z agresją występują w znacznym odsetku przypadków zarówno wśród nie karanych (26,8%), jak i wśród karanych uprzednio (23,5%).

Rozpatrując przestępczość tych spośród badanych, którzy byli karani co najmniej 4 razy, zbadano, czy rodzaj popełnianych przez nich przestępstw zmienia się w miarę wzrostu liczby skazań. Okazało się, że przy następnych kolejnych skazaniach zmniejsza się w ogólnej strukturze przestępczości udział procentowy przestępstw przeciwko mieniu. W pierwszym skazaniu wielokrotnych recydywistów przestępstwa przeciwko mieniu stanowiły 65% u nie karanych uprzednio i 71% u uprzednio karanych.

W czwartym skazaniu zaś odsetki przestępstw przeciwko mieniu zmniejszyły się, wynosząc 55% u nie karanych uprzednio i 52% u uprzednio karanych. W miarę następowania dalszych skazań wzrasta natomiast kilkakrotnie procentowy udział różnych innych przestępstw, a szczególnie tych, których popełnianie łączy się z nadużywaniem alkoholu.

Porównując strukturę przestępczości mieszkańców miast i mieszkańców wsi stwierdza się, że badani z miast popełnili więcej czynów przeciwko mieniu indywidualnemu ($p < 0,001$), że wsi natomiast więcej przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu ($p < 0,001$).

Skazani za bójki występują 5 razy częściej wśród badanych mieszkańców wsi (7,6%) niż wśród mieszkańców miast (1,5%).

Na uwagę zasługują uzyskane wyniki świadczące o tym, że recydywiści rekrutujący się spośród uprzednio nie karanych skazani tylko w jednym 5-leciu różnią się istotnie od skazanych w obu 5-leciach — popełnili oni bowiem ponad dwukrotnie mniej przestępstw przeciwko mieniu indywidualnemu, a więcej przestępstw przeciwko mieniu społecznemu, przeciwko życiu i zdrowiu, przestępstw z ustawy o zwalczaniu alkoholizmu i przestępstw komunikacyjnych.

Różnic tych nie stwierdza się w grupie uprzednio karanych, którzy mieli podobną strukturę przestępczości niezależnie od tego, czy byli skazani w obydwu czy tylko w jednym 5-leciu.

Struktura przestępczości karanych w obu 5-leciach zasługuje oczywiście na szczególne uwzględnienie, gdyż dotyczy recydywistów o największej liczbie skazań. Stwierdzono, że struktura przestępczości tej najbardziej obciążonej karalnością kategorii recydywistów jest bardzo podobna — zarówno u rekrutujących się spośród nie karanych uprzednio, jak i uprzednio karanych. Przestępstwa przeciwko mieniu wynoszą u nich 55% i 57,5%, przeciwko życiu i zdrowiu 14% i 12%, przeciwko władzom i urzędowi 10% i 10%, przeciwko moralności 1% i 1%⁷.

Rozpatrując powyższe dane o przestępczości badanych młodocianych recydywistów karanych następnie w obu 5-leciach katamnezy, należy jednak pamiętać, że kategoria ta stanowi tylko około połowy wśród ogółu recydywistów w badanej populacji.

---

⁷ Struktura przestępczości tej kategorii badanych wykazuje znaczne podobieństwa do struktury przestępczości badanych uprzednio przez Zakład Kryminologii INPPAN 220 więźniów wielokrotnych recydywistów z terenu Warszawy i najbliższych okolic (których przeciętny wiek wynosił ok. 31 lat). U recydywistów tych przestępstwa przeciwko mieniu stanowiły 57%, przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu — 14%, stosunkowo bardziej liczne jednak były przestępstwa przeciwko władzom i urzędowi (16%); por. S. Szelhaus: *Analiza przestępczości wielokrotnych recydywistów*, „Archiwum Kryminologii”, T. IV, 1969.

III. WNIOSKI

Omawiane badania katamnestyczne, którymi objęto reprezentację wszystkich młodocianych więźniów zwolnionych w 1961 roku z 40 zakładów karnych — przy czym w całej populacji zwolnionych 83,5% stanowili nie karani uprzednio i 16,5% uprzednio karani — dały następujące znamienne wyniki.

1. Rozmiary recydywy młodocianych w okresie 10 lat po zwolnieniu z więzienia są bardzo duże: nowe skazania w okresie katamnezy miało aż 57% spośród nie karanych uprzednio po ukończeniu 17 lat i 82% spośród uprzednio karanych.

2. Znaczne okazało się również w okresie katamnezy nasilenie recydywy dawnych młodocianych więźniów.

Młodociani karani ponownie w obu pięcioleciach stanowili 26% wśród nie karanych uprzednio i 46% wśród uprzednio karanych.

Badani karani tylko w pierwszym pięcioleciu stanowili 19% wśród nie karanych uprzednio i 23% wśród uprzednio karanych.

Badani karani tylko w drugim pięcioleciu stanowili odpowiednio 11% i 12%.

Wśród badanych karanych w obu pięcioleciach zaznacza się wyraźna przewaga wielokrotnych recydywistów karanych co najmniej 4 razy — 65% wśród nie karanych uprzednio i 61% wśród uprzednio karanych. Wśród badanych zaś skazanych ponownie tylko w jednym z dwóch pięcioleci przeważali tacy, którzy mieli tylko jedno lub dwa skazania; stanowili oni ok. 85% wśród badanych mających sprawy wyłącznie w jednym pięcioleciu.

3. Przedstawione wyniki wskazują na istotne różnice między recydywistami a nierecydywistami pod względem ich uprzedniej karalności po ukończeniu 17 lat. Przy rozpatrywaniu danych o rozmiarach późniejszej recydywy nieodzowne jest jednak branie pod uwagę danych z okresu nieletniości, uzyskanych o młodocianych więźniach z Warszawy i Łodzi, które ujawniły, że młodocianych mających sprawy w sądach dla nieletnich było 30% wśród nie karanych uprzednio i 56% wśród uprzednio karanych. Biorąc pod uwagę wszystkie zastrzeżenia, uniemożliwiające ekstrapolację tych danych na inne tereny, należy jednak uwzględnić hipotezę, że duży odsetek recydywy wiąże się zapewne z przestępczością już w okresie nieletniości.

4. Badania ujawniły wśród nie karanych uprzednio mieszkańców miast znacznie większą recydywę (75%) niż wśród nie karanych uprzednio młodocianych zamieszkałych na wsi (54%).

W grupie młodocianych karanych uprzednio recydywistami stało się 87% zamieszkałych w mieście i aż 77% spośród zamieszkałych na wsi.

Wśród młodocianych więc więźniów pochodzących ze wsi istnieje pokaźna grupa z wyraźną tendencją do recydywy; niepodobna było jednak ustalić, czy dawni mieszkańcy wsi nie zamieszkiwali w okresie katamnezy w mieście lub nie dojeżdżali do miasta do pracy.

5. Dużą tendencją do recydywy stwierdzono nie tylko u młodocianych, przebywających w 1961 roku w więzieniu w związku ze skazaniem za kradzieże mienia indywidualnego (70% późniejszych recydywistów spośród nie karanych uprzednio i 85% spośród karanych), ale i u tych, którzy byli skazani za kradzieże mienia społecznego (59% i 83%), za przestępstwa przeciwko władzom i urządům (60% i 79%) i przeciwko życiu i zdrowiu (46% i 75%). Wydaje się to potwierdzać hipotezę, że duży odsetek sprawców i tych przestępstw rekrutuje się spośród osobników poważnie społecznie nie przystosowanych już w okresie nieletności.

6. Dalsze losy młodocianych przestępców zwolnionych z więzień świadczą o tym, że stosowane wobec nich środki w zakresie polityki karnej i penitencjarnej powinny ulec zasadniczym przeobrażeniom. W stosunku do młodocianych, będących okolicznościowymi sprawcami przestępstw o stosunkowo małej szkodliwości społecznej, nie powinny być w ogóle stosowane kary pozbawienia wolności, a w stosunku do młodocianych poważnie nie przystosowanych społecznie należy całkowicie zreorganizować metody postępowania penitencjarnego, przywiązując specjalne znaczenie do kształcenia zawodowego według metod powszechnie obowiązujących i w warunkach nie odbiegających znacznie od przebywania na wolności.

Wydaje się, że omawiane wyniki badań dalszych losów młodocianych więźniów, którzy stanowią reprezentację niemal wszystkich młodocianych zwolnionych z więzień w 1961 r., powinny wpłynąć na wprowadzenie istotnych zmian w unormowaniu odpowiedzialności karnej młodocianych.